

Vogel Dávid

Az Egyesült Államok Latin-Amerika-politikájának változása

Jelen írás szerzője azt ismerteti, hogy milyen változásokat hoztak az elmúlt évek és az Obama-adminisztráció politikája az Egyesült Államok és Latin-Amerika viszonyában.

A múlt század hagyatéka

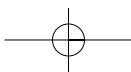
A felfedezése óta eltelt alig több mint félezer éves történelme során a latin-amerikai régió mindössze csekélyebb világpolitikai szerephez jutott. Az Amerikai Egyesült Államok megerősödésével a washingtoni kormányzat külpolitikája döntően meghatározta az egyes latin-amerikai országok fejlődésének irányát. A közel kétszáz éves Monroe-doktrína óta az USA holdudvarának tartott régió államai katonai, gazdasági, politikai téren ezer szállal kötődnek az Egyesült Államokhoz. A már-már szlogené vált „Amerika az amerikaiaké” gondolatot a megszületését követő időkben számos elnök alakította, így az 1947-es Truman-doktrína csakúgy, mint az azt finomító Nixon-doktrína huszonnégy évvel később.

A második világháborút követően a két tömb szembenállása szinte kizárólagos meghatározója volt a latin-amerikai államok belpolitikai változásainak is: a térség a két ideológia egyik ütközőzónájává vált. Washington és Moszkva a pénzügyi és politikai támogatás mellett számos alkalommal katonai szakértőkkel, olykor pedig fegyveresen is támogatta az érdekeinek megfelelő rezsimek hatalmának megszilárdulását.

Az esetenként nyílt, de leginkább titkos akciók számát a kutatók a legszerényebb feltételezések szerint is több százra be-

csülik. A félelem, hogy az amerikai érdekszférában baloldali ideológiát követő kormányok kerülhetnek hatalomra, számos esetben késztette arra a washingtoni vezetést, hogy katonai eszközökkel is beavatkozzon – gondoljunk akár az 1954-es guatemalai, az 1973-as chilei puccsra, vagy a nicaraguai kontrák éveken át tartó támogatására. A keményvonalas, kommunistaellenes politikát képviselő Ronald Reagan grenadai beavatkozása 1983–84-ben, vagy éppen az idősebb George Bush 1989-es akciója Panamában a huszadik század utolsó évtizedeire, sőt még a bipoláris világrend bukását követő időszakra is rányomta bélyegét. Ezen a helyzeten csak csekély mértékben tudott változtatni a demokrata elnök, Bill Clinton két ciklusának külpolitikája.

A Clinton-adminisztrációt két cikluson át ifjabb George Bush elnöksége követte, melyet szinte teljes mértékben a 2001. szeptember 11-i terrortámadások és az arra adott válasz, amerikai terminológiával élve a „war on terror” határozott meg. Az Afganisztánban, majd Irakban zajló fegyveres műveletek alapvető hatást gyakoroltak az USA világhatalmi szerepére, valamint a hozzá való viszonyulásra. Az afganisztáni tálib rezsim elleni kezdetben – ha nem is teljes mértékben, de – világszerte támogatott fellépést a jóval kevésbé egyöntetűen tá-

mogatott iraki hadművelet követte. 2003 júniusában Plus Ultra Brigade néven mintegy 2500 fős alakulat jött létre Latin-Amerikában a Dominikai Köztársaság, El Salvador, Honduras és Nicaragua felajánlásaiból, valamint spanyol hozzájárulással (1300 fő). Mindeközben az egyre arrogánsabban viselkedő washingtoni politika hatására a világ számos pontján, így Latin-Amerikában is nemtetszésüket fejezték ki egyes csoportok, sőt államok is. A kezdetben egységes támogatás megbomlani látszott: az egység alig 11 hónappal később, Spanyolország kivonulásával meg is szűnt. Ezt követően El Salvador kivételével a többi latin-amerikai állam is kivonta csapatait. „Küldetés teljesítve” – nyilatkozta Tony Saca salvadori elnök, amikor bejelentette, hogy hazája öt éves tevékenység után, 2009. január végéig visszahívja csapatait Irakból, s ezzel az utolsó latin-amerikai ország is kivonta katonáit a közel-keleti országból.

A Bush-kormányzat a két hadszíntéren folyó háború megvívása mellett a terrorellenes háború megindításával szinte teljes mértékben lekötötte erőforrásait. Pedig éppen az idősebb Bush elnöksége alatt szilárdult meg az a valamivel már korábban is jelen lévő irányvonal, hogy a latin-amerikai államokat nem a korábban alkalmazott katonai segélyezési rendszerrel kell „meghódítani”, hanem – az ország gazdaságát is erősítve ezzel – kereskedelmi szerződésekkel kell őket az USA-hoz kötni. A régióban a nyolcvanas évek második felében és a kilencvenes években egyébként is egyfajta kereskedelmösztönző politikai gondolkodás hódított, így sorra születtek a szabadkereskedelmi egyezmények: az USA és Kanada szabadkereskedelmi egyezményt kötött 1989-ben, ehhez csatlakozott Mexikó egy évvel később, így létrejött az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény (NAFTA); 1990-ben megalakult a Caricom, majd a kö-

vetkező évben a Mercosur. Mindezek erősítése érdekében George H. W. Bush 1990 júniusában meghirdette az Enterprise for the Americas Initiative programot, melynek célja az volt, hogy az ezredfordulóra Észak- és Latin-Amerika egésze egyetlen szabadkereskedelmi övezetté váljon. Ennek elérése érdekében azonban már nem a kétoldalú megállapodásokat kívánták használni, hanem egy szervezet, az Amerikai Szabadkereskedelmi Övezet (*Free Trade Area of the Americas – FTAA*) létrehozásában látták az utat a megvalósításhoz.

A terv sorsa azonban az ezredforduló latin-amerikai választásainak eredményével megpecsételődött: egy évtized alatt baloldali fordulat söpört végig a kontinensen. Ma a jelentősebb országok közül mindössze Chilében (Sebastián Piñera, 2010–) és Kolumbiában (Alvaro Uribe, 2006–) van hatalmon jobboldali kormány. A baloldal az utolsó megmérettetések alkalmával kilenc választáson tudott győzedelmeskedni, így 2006-ban Hugo Chávez Venezuelában, Luiz Lula da Silva Braziliában, valamint Daniel Ortega Nicaraguában; egy évre rá Cristina Kirchner Argentínában; 2008-ban Fernando Lugo Paraguayban; 2009-ben Evo Morales Bolíviában, Raffael Correa Ecuadorban, majd Mauricio Funes El Salvadorban, José Mujica pedig Uruguayban került az elnöki székbe. (A Tupamaros nevű ismert uruguayi terrorszervezet egykori tagja, „El Pepe” 2009. november 29-én nyerte meg a választások második fordulóját, azonban hivatalát csak 2010. március 1-jétől foglalhatta el.)

Mindezek ellenére azonban megjegyzendő, hogy bár szocialista ideológiát képviselő kormányzatokról van szó, a washingtoni politikát illető kritikájuk eltérő: a chávez-i ideológiával egyetértő Morales, Correa és Ortega a keményvonalasok táborát, míg Lula és Kirchner a „józan gon-

dolkodású ellenpólust” képviselik. Egy dologban azonban egyetértenek: egyöntetűen elutasítják az FTAA-t. A Bush-kormányzattal szemben különösen radikálisan nyilatkozó Evo Morales az Amerikai Szabadkereskedelmi Övezetet „Amerika [a kontinens] kolonizálásának legalizálásáról szóló megállapodásnak” minősítette, és Hugo Chávez támogatva a Bush elnök által gyakran használt „a gonosz tengelye” (*axis of evil*) mintájára létrehozta a „jó tengelyét” (*axis of good*) Bolívia, Kuba és Venezuela között.

Az Egyesült Államok gazdaságpolitikájának ellensúlyaként az ALBA, azaz *Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América* (Bolívari Szövetség a Mi Amerikánk Népei Számára) áll. Eredeti nevén a „szövetség” szó helyett az „alternatíva” kifejezést használó szervezet 2004-ben, Venezuela és Kuba közti szerződéssel jött létre, és egy részről ellensúlyozó szerepet kíván betölteni az USA hegemoniája és az általa létrehozott Amerikai Szabadkereskedelmi Övezet, valamint a részt vevő országok szerint az amerikai érdekeket képviselő Nemzetközi Valutaalap (IMF) ellenében.

A kezdetekor 19 pontban jelölték meg az együttműködés területeit: olaj és energia;

kommunikáció és szállítás; haderő; külső eladósodottság; gazdaság és pénzügyek; könnyűipar; természeti erőforrások; föld és élelmezési függetlenség, földreform; oktatás; egyetemek; tudományos és technológiai fejlődés; tömegtájékoztatás; egészségügy; nemek közti egyenlőség; migráció; lakásügy; vezérközpontú és képviselői demokrácia; nemzeti mozgalmak; munkásmozgalom.

2009-ben a szervezet nyolc tagállama vásárlóerő-paritáson számított bruttó hazai össztermékének értéke alig 636 milliárd dollár, amely még Hollandia szintjét sem éri el. Az ALBA-tagországok összlakossága alig nagyobb Franciaországénál. Azonban nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a tagok között van Latin-Amerika első és ötödik legnagyobb olajkitermelője (Venezuela, illetve Ecuador), valamint a kontinens két legnagyobb földgázvagyonnal rendelkező országa (Venezuela és Bolívia) is, melyek a földrész földgázvagyonának több mint 90 százalékát birtokolják.

A 2009-es évvel bezárólag tehát – mely a választások éve volt Latin-Amerikában – baloldali színezetű kormányok alakultak kontinensszerte, melyek nagy valószínűséggel az Obama-adminisztráció mandá-

Az ALBA tagállamai és néhány főbb mutatójuk

Tagállam neve	A csatlakozás ideje	Lakosság (fő)	Terület (km ²)	GDP, PPP (Mrd USD)
Antigua és Barbuda	2009. 06. 24.	85 632	442	1,546
Bolívia	2006. 04. 29.	9 119 152	1 098 581	43,424
Kuba	2004. 12. 14.	11 451 652	110 861	108,2
Dominikai Közösség	2008. 01. 20.	72 660	754	0,72
Ecuador	2009. 06. 24.	14 573 101	256 370	106,993
Nicaragua	2007. 02. 23.	5 891 199	129 495	15,89
Saint Vincent és a Grenadine-szigetek	2009. 06. 24.	120 000	389	1,085
Venezuela	2004. 12. 14.	28 199 825	916 445	358,623
Összesen		69 513 221	2 513 337	636,481

Megfigyelői státusú államok: Grenada, Haiti, Paraguay, Uruguay

tumának végéig hatalmon is maradhatnak, meghatározva ezzel a régió politikai irányvonalát és külpolitikai mozgásterét.

A gyengeség jelei

Szintén az Egyesült Államok térvészésének jele, hogy az Amerikai Államok Szervezete (*Organisation of American States – OAS*) 2005-ös főtítkárválasztásán a szervezet történetében először leszavazták az USA által támogatott jelöltet, Luis Ernesto Derbezt, aki a konzervatív Nemzeti Akció Párt (*Partido Acción Nacional – PAN*) tagjaként Mexikó külügyminisztere volt 2003–2006 között. A harmadik fordulóban végül José Miguel Insulza, a Chilei Szocialista Párt (*Partido Socialista de Chile – PS*) színeiben egykor országa belügyminiszterként tevékenykedő politikus nyerte el a megbízatást. Ezzel a fordulattal azonban kicsúszott az irányítás Washington kezéből.

A neoliberais gazdaságpolitikát követő Bush-kormányzat mindazonáltal nem engedhette meg magának, hogy a régióban egyre nagyobb ütemben terjeszkedő kínai, indiai és a visszatérő orosz befolyás megerősödjön, ezért a kétoldalú szerződések megkötésére helyezte a hangsúlyt. Az ifjabb Bush nyolc éve alatt született meg a jelenleg hatályos 17 bilaterális szabadkereskedelmi szerződés közül 14, kilenc államot – Chile, Costa Rica, a Dominikai Köztársaság, El Salvador, Guatemala, Honduras, Mexikó, Nicaragua, Peru – fedve le ezzel a földrészén. Három megállapodás – köztük Panama és Kolumbia – jelen pillanatban még kongresszusi jóváhagyásra vár. Utolsóként, mindössze négy nappal George W. Bush hivatali idejének lejártá előtt írták alá az USA és Peru közötti gazdasági kapcsolatok fellendülését elősegíteni hivatott szabadkereskedelmi megállapodást, mely már

csak Obama elnöki beiktatása után, 2009. február 1-jén lépett hatályba.

A piacait az „amerikai óriástól” féltő 12 állam – a Mercosur és az Andok Közösség tagállamai – Venezuelával, Guayanával, Suriname-mal és Chilével kiegészülve – válaszlépésként a cuzcói nyilatkozattal létrehozta a Dél-amerikai Nemzetek Unióját (*Unión de Naciones Suramericanas – Unasur*) azzal a céllal, hogy 2014-re részleges, 2019-re pedig teljes vámmentességet biztosítson a szervezet tagjai számára. A szervezettel kötendő megállapodás szándékát már Kanada is megfogalmazta.

Eközben az általában külön utas politikát folytató Chile *Trans-Pacific Strategic Economic Partnership* (közkeletűbb nevén P4) néven hozott létre szabadkereskedelmi egyezményt Bruneivel, Szingapúrral és Új-Zélanddal, melyhez a 2006-os ratifikálásokat követően az USA is bejelentette csatlakozási szándékát (ám érdemi lépés még nem történt az ügyben). A kétoldalú szabadkereskedelmi megállapodások mellett az USA a kilencvenes évek elejétől, ugyan változó intenzitással, de elsősorban a működőtőke-befektetések megkönnyítését célzó bilaterális befektetési szerződések kötését favorizálta (Grenada – 1989, Argentína – 1994, Trinidad és Tobago – 1996, Ecuador – 1997, Jamaica – 1997, Honduras – 2001, Bolívia – 2001, Panama – 2001). Ezek mértéke azonban a Clinton-kormányzat utáni időszakban – valamint az igencsak költséges afganisztáni, majd az iraki háború megkezdésével – radikális csökkenésnek indult, újabb emelkedésre pedig csak 2005 után került sor: 2000 – 24 Mrd USD, 2001 – 0, 2002 – 8, 2003 – 7, 2004 – 21, 2005 – 62, 2006 – 68, 2007 – 68, 2008 – 46.

Az Egyesült Államok és Venezuela kontinentális érdekérvényesítő képességének egyik látványos példája volt az ENSZ Biz-

tonsági Tanácsának 2006. októberi tagválasztása. A Latin-Amerika képviselőre fenntartott kétéves tagság egyikének megszerzéséért vívott küzdelem az USA által támogatott Guatemala és Venezuela között zajlott (a másik helyet Peru töltötte be). A két jelölt közül Venezuela már négy alkalommal volt az ENSZ BT tagja (utoljára 1992–93-ban), Guatemala ezzel szemben még egyszer sem. A venezuelai lobbytevékenység részeként Chávez felszólalt a 2006-os év folyamán Havannában 116 ország részvételével megrendezett El Nem Kötelezett Államok Szervezetének közgyűlésén, majd ezt követően 2006 júliusában az 53 tagot számláló Afrikai Unió csúcstalálkozóján, Gambiában is. Elemzők az Arab Liga 22 tagállama, valamint az ENSZ BT állandó tagságával rendelkező Kína és Oroszország támogatását is Venezuela oldalára írták, az európai államok, valamint az ázsiai demokráciák szavazatát pedig Guatemaláéra. A régióban is megfigyelhető volt a megosztottság: a közép-amerikai, túlnyomórészt konzervatív, Amerika-párti államok Guatemala, míg Latin-Amerika baloldali elkötelezettségű országai, valamint a karibi térség államai – Venezuela olajpolitikája és a Guatemala és Belize közti határviták miatt – Venezuela mögött sorakoztak fel. Az előzetes elemzések Venezuela győelmét jelezték előre, bár valószínűsítették, hogy nem kapja meg a szükséges kétharmados többséget, azonban a szavazás után a nevető harmadik, Panama került ki győztesen a vetélkedésből – immár ötödik alkalommal.

Demokrata győzelem: új szelek Washingtonban

Barack Obama már a Demokrata Párt elnökjelöltségéért folytatott küzdelemben azzal kampányolt, hogy alapvetően kíván-

Smart power. Hillary Clinton külügyminiszter szenátusi meghallgatásán az azóta szállóigévé vált „smart power” fogalmán a diplomáciai, gazdasági, politikai, jogi és kulturális eszközök használata mellett a katonai erő alkalmazásának lehetőségét értette. Latin-Amerika államai felé is a puha és kemény hatalmi eszközök „okos”, megfelelően kiegyensúlyozott kombinációját alkalmazzák.

ja megváltoztatni az USA külpolitikájának irányvonalát, elsősorban természetesen az afganisztáni és iraki szerepvállalással kapcsolatosan, de mindezek mellett a latin-amerikai régió országaival fenntartott kapcsolatok felülvizsgálata is prioritásként szerepelt. Egy az államokat békésen, a diplomácia, és nem a fegyverek útján megsegítő Egyesült Államok vízióját vázolta fel, amely – az amerikai hagyományt folytatva – egyfajta missziós tudattal küzd a globális szegénység ellen, egy egészségesebb, iskolázottabb és gazdagabb társadalom megteremtése érdekében.

2007. április 23-án, a Demokrata Párt elnökjelölti pozíciójáért küzdő Obama beszédében öt pontban határozta meg célkitűzéseit, melyek mindegyikében megtalálható a Latin-Amerika államaival jelenleg is alkalmazott bánásmód: azaz a kooperáció és a közös célok együttes elérése, valamint egymás segítése. Véleményem szerint azonban – az eddig megtett lépések alapján – ezek inkább a választási kampány felfokozott hangulatának és a szavazatok megszerzéséért folytatott küzdelemnek tudhatók be.

A lendület megtörését ugyanis több helyen megfigyelhetjük. Egy-egy régió jelentőségének egyfajta mutatószámaként értelmezhetőek az ország elnökének és külügyminiszterének külföldi látogatásai. Összevetve a Barack Obama és Hillary Clinton által eddig megtett diplomáciai látogatásokat a George Bush és Colin Powell

által hivataluk kezdetén megtett azonos számú utazással, akkor elgondolkodtató képet kapunk Latin-Amerika prioritását illetően. Az előző elnök, Bush első 24 útja során ötször járt a kontinensen, három országot látogatva meg, köztük déli szomszédját három alkalommal is. Ezzel szemben Obama elnök mindössze háromszor járt Latin-Amerikában, csupán két országban tett látogatást – igaz Mexikóban két alkalommal is. Hasonló tendencia figyelhető meg a külügyminiszterek vonatkozásában is: Powell első 19 hivatalos külföldi utazása során öt alkalommal járt Latin-Amerikában, melyek alatt 12 államba látogatott el, ez az arány Hillary Clintonnál mindössze négy út és hét felkeresett ország. Így az első Bush-adminisztráció útjainak 35 százaléka, míg az Obama-kormányzat külföldi utazásainak mindösszesen 21 százaléka irányult Latin-Amerikába hivataluk első éve folyamán. Mindemellett az is megjegyzendő, hogy míg Bush beiktatása utáni első útja Mexikóba vezetett, addig Obama északi szomszédjánál, Kanadában tett látogatást.

Mindazonáltal az aktuálpolitikai változások, a gazdasági világválság természetesen alapvetően befolyásolta, és egyfajta kényszerpályára is irányította Washington külpolitikáját, és átírta Obama választások előtti forgatókönyvét, így a fenti megállapítás csak óvatos kritika lehet a demokrata kormányzat felé. Valamint a mennyiség és minőség relációjának értelmezése kapcsán is felmerülhet a kérdés, hogy vajon a több egyben jobb-e. A Bush-kormányzati nyolcéves politikájának célja mindazonáltal nem a partneri kapcsolatok kiépítésén és az egyenlő bánásmód elvén alapult. A kormányzat elsődleges célja az USA térségbeli befolyásának növelése, az Egyesült Államok számára történő piacbővítés, valamint a térségbeli országok gazdaságainak az USA-hoz kötése volt. A tevékenység

azonban a számos megvalósult szerződés ellenére is eléggé kontraproduktívnak mondható, hiszen ez a fajta erőszakos terjeszkedő politika – ifjabb Bush egyéb külpolitikai ténykedése mellett – erős ellen-szenvet váltott ki a régió számos államának politikai elitjéből, valamint nem utolsósorban lakosságából is. Egyben ez egyfajta kohézió létrehozására is esélyt adott ezen országok között, akár politikai, akár gazdasági, vagy éppen katonai területen.

Az igyekezet jeleit „Észak és Dél” viszonyának rendezésére azonban, még ha csak kisebb mértékben is, de tapasztalhattuk. Obama elnök alig két hónappal a beiktatása után a Fehér Házban fogadta brazil kollégáját, Luiz Lula da Silva elnököt. A zárt ajtók mögötti egyeztetések tartalmáról nem sok szivárgott ki, a közös sajtótájékoztatón is mindössze annyi hangzott el, hogy a tárgyalások során a kétoldalú és a regionális kereskedelem fejlesztése került előtérbe. Így sor került a „Buy American” program átgondolására is, mely protekcionista eszközökkel hivatott védeni az USA-ban előállított termékek eladási mutatóit, ezáltal nagyban gátolva a latin-amerikai árucikkek bejutását az amerikai piacra.

Brazília helyzete mindazonáltal nem említendő egy lapon a környező államokkal: Latin-Amerika minden szempontból legkiemelkedőbb hatalma, da Silva elnök sikerei és aktív külpolitikai tevékenysége, valamint eddig precedens nélküli fegyverkezési programja megkerülhetetlen tényezővé teszi a régióban, így egyetlen washingtoni kormányzat sem engedheti meg magának, hogy ne szenteljen neki kellő figyelmet. A fegyverkezési program érdekessége, hogy a 2007-es előtárgyalásokat követően Lula elnök és Nicolas Sarkozy francia elnök 2008 végén kétoldalú szerződést írt alá, miszerint Brazília nukleáris meghajtású tengeralattjárót vásárol pozíciójának erősítése érdekében. Ez

azonban ellentétes azzal az 1967-es titeli cői szerződéssel, mely atomfegyvermentes övezetté nyilvánította Latin-Amerikát, és melyhez Brazília 1967. május 9-én az elsők között csatlakozott. Brazília deklarált célja, hogy politikai, gazdasági és katonai erejének elismeréseként állandó tagságot szerezzen az ENSZ Biztonsági Tanácsban.

Bár a brazil kormány a Le Monde által a 2009-es év emberévé választott, rendkívül népszerű Lula elnök megválasztása óta baloldali ideológiát vall magáénak, Argentínával, Nicaraguával és régió néhány más országával közösen a Washingtonnal szemben kevésbé kritikus államok közé tartoznak, így a brazil vezetés részéről nem volt kétséges a fogadókészség a párbeszéd felújítására. Nem ez a helyzet azonban az ALBA-országokkal, illetve elsősorban azok „vezetőjével”, Venezuelával. A nyíltan USA-ellenes retorikát folytató Hugo Chávez első megválasztása óta populista politikájával következetesen ellentétes álláspontot képvisel az amerikai kormányzattal szemben. A további feszültség-növekedést elkerülendő Obama elnök számos gesztust tett a caracasi vezetés felé, melynek következtében már Chávez sem zárkózik el a találkozótól Obamával, sőt egyes megnyilvánulásai már az elnök méltóságaként is értelmezhetőek. Más alkalmakkor azonban a „Bush-éra folytatójaként” utalt az amerikai elnökre, így a caracasi vezetés külpolitikája e szempontból teljes mértékben inkonzisztens. Ezt magyarázhatja Obama Latin-Amerika-politikájának kialakulatlansága, de akár az is, hogy Chávez bár egyik oldalról szívesen kerülne harmonikusabb viszonyba az Egyesült Államokkal, hiszen gazdasági és egyéb érdekei is ezt kívánák, másik oldalról azonban régióbeli és egyéb szövetségeinek megtartásához szüksége van egy „ellen-ségképre”, mely rendező elvként szolgál

hat a politikai támogatók gyűjtéséhez, külpolitikai pozíciójának megerősítéséhez.

2009 márciusában Chávez egészen odáig ment, hogy felszólította az USA első emberét, hogy kövesse őt a szocializmus-hoz vezető úton. „Gyere velünk, sorakozz fel mellénk! Ez az egyetlen út. Képzeld el egy szocialista forradalmat az USA-ban!” – mondta egyik nyilvános beszédében Chávez, utalva Obama eddigi szociális és válságjavító intézkedéseire; mondván, hogy nem is olyan elvetélt ötlet, hogy az USA csatlakozzon a „21. századi szocializmus” programjához. Az OAS 2009 áprilisában Trinidad és Tobagóban tartott közgyűlésén pedig Eduardo Galeano *Las venas abiertas de América Latina* (Latin-Amerika nyitott erei – Egy kontinens kifosztásának öt évszázada) című könyvét adta át az elnöknek, mely az USA és Európa régióra gyakorolt gazdasági és politikai befolyását elemzi. A közbizalomra azonban Obama az új hangnemet képviselve frappáns választ adott: „Voltak idők, mikor külön utakon jártunk, máskor pedig megpróbáltuk a mi feltételeinket diktálni, de ígérem, hogy [most] az egyenlő partneri viszonyra törekszünk. Nincsen köztünk alá- vagy fölérendelt fél.”

Obama-doktrína?

Jóllehet eddig mindössze félhivatalos terminusként, de körvonalazódni látszik egyfajta Obama-doktrína, mely természetesen nem kizárólagosan az USA–Latin-Amerika viszonyt hivatott kezelni, hanem az Obama-adminisztráció egész külpolitikai irányvonalát. Az egyelőre elsősorban csak a kampányidőszakban megfogalmazott általános külpolitikai célokat tartalmazó stratégia szinte minden eleme levetíthető a déli kontinensen alkalmazott megoldásokra. Ha a manapság divatos, jelszavakkal történő

címkézés alapján akarjuk röviden jellemezni a kialakulóban lévő doktrínát, akkor a következő kifejezésekkel szinte teljes mértékben össze lehet foglalni a régió szempontjából (is) releváns részeket: önkritika, a múlt döntéseinek felülvizsgálata, küzdelem a szegénység és az egyenlőtlenség ellen, energiabiztonság, az állampolgárok biztonsága. A már említett külső tényezők, a Bush-adminisztrációk öröksége és a gazdasági krízis azonban erőteljesen befolyásolja e célok fontossági sorrendjét.

Bár a korábbiakban szó esett a külpolitika meghatározó vezetőiről, egy fontos szereplő mégis kimaradt: az Egyesült Államok Külügyminisztériumának a latin-amerikai térségért felelős államtitkára. A chilei-amerikai Arturo Valenzuela csak 2009 végén került beiktatásra, így hivatalának átvétele után az év utolsó hónapjában bemutatkozó – és egyben programismertető – sajtótájékoztatója során csak átfogó, mindenféle részlettől mentes, általános ismertetőt tartott, és adós maradt az Obama elnök által korábban hangoztatott „új Latin-Amerika-politika” értelmezésével. A címszavak hangoztatása mellett kizárólag az újságírói kérdésekben merültek fel a régió konkrét problémái, és például az amerikai-kubai viszony nagy reményekkel várt konszolidálásának kérdése is mindössze a migráció kapcsán került szóba.

Pedig éppen ez a terület – a karibi szigetország és az Egyesült Államok közt a kubai kommunista forradalom győzelme óta fennálló ellenséges viszony rendezése – szerepelt az egyik központi helyen a kampány során. 2008. évi választási körútja során Obama a „libertad” (szabadság) szellemiségének ígéretével a kapcsolat felülvizsgálatát, demokratikus változásokat és a politikai foglyok szabadon bocsátásának elérését célul kitűzve kampányolt. A tárgyalókészséget hirdető retorika olyannyira hatá-

sosnak bizonyult, hogy az nem csak jelentős pénzügyi támogatást hozott Obama számára a megoldásban érdekelt köröktől, hanem maga, a csaknem fél évszázadon át a szigetet irányító exelnök, Fidel Castro bizakodásra okot adó megnyilvánulását is kivívta, mely szerint „a kubai vezetés nyitott egy találkozóra Obamával”. A guantánamói fogolytábor bezárásának ígérete szintén fontos szavazatokat hozó kampánytémává vált, melyre reagálva Havanna természetesen még ennél is messzemenőbb lépéseket sürgetett: a guantánamói haditengerészeti támaszpont teljes bezárását, a sziget maradéktalan elhagyását követelte.

Idegen földön

A Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet (SIPRI) 2009-es évkönyvében szereplő összesítés szerint az Egyesült Államok 2008-ban több mint 600 milliárd dollárt költött védelmi célú kiadásaira. Ezzel az összeggel első az államok ranglistáján, a világ katonai célú összköltségvetését tekintve: az összes kiadás mintegy 41,5 százaléka az USA-ra esik. A hatalmas büdzsének köszönhetően az Egyesült Államok a Kínai Népköztársaság után a világ második legnagyobb létszámú – 2009. február végi adatok alapján 1 411 932 fő aktív állományú – hadseregével rendelkezik. Haderejének döntő többsége, mintegy egymillió fő honi területen, míg a fennmaradó több mint 300 000 főnyi állomány külföldön – más országok területén, illetve nemzetközi vizeken – diszlokál.

A latin-amerikai régió jelenlegi súlyát jól érzékelteti, hogy az említett 300 000-es létszámnak mindössze 0,7 százaléka – alig több mint 2000 fő – található a déli kontinensen. Sőt a tisztánlátás érdekében mindemellett megjegyzendő az is, hogy ez a létszám 29 ország között oszlik meg, és az 50

főt csupán néhány államban – Hondurasban (406), Kubában (Guantanamo, 946 fő), Kolumbiában (107) – haladja meg. Összehasonlításképpen: Kanadában is 145 fő tartózkodik, így talán jobban érzékelhető, hogy Latin-Amerika kapcsán rendkívül szerény katonai jelenlétről beszélhetünk.

Azonban mindenképpen jelentős változásként kell értelmeznünk, hogy 2008. áprilisi döntés alapján, 2008. július 1-jei hatállyal, csaknem hat évtizedes szüneteltetés után reaktiválásra került az amerikai 4. flotta, amely az Egyesült Államok Déli Parancsnoksága (USSOUTHCOM) alárendeltségében kezdte meg feladatát, latin-amerikai felelősségi körzettel.

Emellett néhány egyéb terület jelentősége is megnövekedett az utóbbi évek megváltozott biztonsági környezetének hatására. Ilyen térség a Brazília, Argentína és Paraguay közös határszakaszának körzete – melyet a szakirodalomban TBA-nak (*triborder area*) neveznek –, ahol a Hezbollah egyre aktívabb tevékenységet folytat. Első pillantásra talán furcsának tűnhet, hogy egy alapvetően közel-keleti érdekeltségű, libanoni székhelyű szervezet hogyan kerülhet szóba Latin-Amerika kapcsán, hiszen a szélsőséges, fanatikus vallási csoport – Isten Pártja – céljai között nincsenek Latin-Amerikát közvetlenül érintő célkitűzések. A szervezet – kihasználva a helyi muszlim diaszpórák segítségét, a régió kedvező földrajzi viszonyait, az instabil vagy bukott államok gyengekezőségét – elsősorban pihenésre, sorainak rendezésére, illetve kiképzésre használja a TBA-t.

Az Egyesült Államok Külügyminisztériumának 2008 áprilisában megjelent *Country Reports on Terrorism* című elemzésében külön figyelmet fordított a „tájidegen” csoport latin-amerikai tevékenységének. Legújabb hírszerzési információk szerint azonban már nemcsak a Hezbollahnak, hanem

A sajátos státusú **guantanamoí öböl** Kuba függetlenségének elnyerése óta az ország területéhez tartozik, ám több jogszabály, utóljára pedig az 1934-es Treaty of Relations alapján az Egyesült Államok használatában maradhat addig, míg az USA el nem hagyja a területet vagy a két fél írásban meg nem egyezik. E két eshetőséget leszámítva azonban az Amerikai Egyesült Államok korlátlan ideig használhatja a területet „szenelési (üzemanyag-utántöltési) és tengerészeti feladatok ellátása” érdekében. A bérlet ellentételezésképp Washington Kubának évi 4085 dollárt fizet aranyban, 1934-es értéken számolva. Ezt az összeget azonban 1959 óta egy ízben sem vette fel a havannai kormányzat.

a Hamásznak és az al-Káidának is vannak érdekeltségei a régióban. A TBA a helyi alvilág berkeiben korábban is közkedvelt terület volt, előszeretettel használták és használják ma is fegyver-, drog- és embercsempészetre, de az irat- és pénzhamisításnak is egyfajta központja, a környék „feketepiacán” pedig szinte bármi beszerezhető. A tanulmány szerint azonban terrorcselekményeket a kontinensen még nem hajtott végre egyik szervezet sem, és a helyi terrororganizációkkal való együttműködés is elhanyagolható mértékű. Ezalól két kivétel a Hezbollah 1992-es bombatámadása Izrael Buenos Aires-i nagykövetsége ellen (30 halálos áldozat), két évvel később pedig az Argentín–Izraeli Együttműködési Szervezet székháza elleni robbantásos merénylete (85 halálos áldozat).

A jelenség átfogóbb megismerése érdekében az USA Paraguayjal közös gyakorlatokat tart a térségben, mely elrettentő erődemonstrációként is értelmezhető. Az amerikai jelenléte tovább erősítendő, az előző washingtoni adminisztráció határozott lobbytevékenységet fejtett ki annak érdekében, hogy amerikai támaszpont nyílthasson meg a területen. George W. Bush elnöksége alatt maga Donald Rumsfeld

akkori védelmi miniszter is idelátogatott, hogy támaszpont nyílhaton mindössze 200 kilométerre Argentínától és Bolíviától, illetve 300 kilométerre Brazíliától. Egyes feltételezések szerint azonban az USA érdekeltsége egészen más: a cél a Guarani Aquifer feletti ellenőrzés megszerzése, mely mintegy 1 200 000 km²-es felszínével, 37 000 km³ vízmennyiségével a világ legnagyobb felszín feletti édesvízkészlete.

Változások?

A választási ígérek és nagy ívű tervek mind ez ideig bevélatlanok maradtak,

mindössze egyfajta „tapogatózás” és helyzetfelmérés zajlik Washington részéről. Bár a körülmények korántsem olyan optimálisak egy kölcsönösen előnyös külpolitika beindításához, mint Bush mandátumának kezdetén, Obama és Latin-Amerika tanácsadói tétovázni látszanak a komolyabb döntések meghozatalában. Pedig lenne mit „helyrehozni” az Egyesült Államok és a déli kontinens viszonyában. Az OAS szerepének felülvizsgálata, az értelmetlen kubai embargó fenntartása, a drogkereskedelem felszámolása, a déli energiapolitika átgondolása, vagy akár Brazília világpolitikai súlyának méltó elismerése még várat magára. ■

Irodalom

- Kaiser Ferenc – Vogel Dávid: Egy huszadik századi Simon Bolívar – avagy Venezuela világméretű harca az Egyesült Államok ellen az egységes Latin-Amerikáért. *Kard és Toll*, 2007. 1. szám. 47–60. o.
- Sullivan, Mark P.: Latin America: Terrorism Issues. Congressional Research Service, Washington DC, USA, March 11, 2009.
- SIPRI Yearbook 2009. Stockholm International Peace Research Institute, Oxford University Press Inc, New York, 2009.
- Vogel Dávid: Három ország – három út. Terrorszervezetek érvényesülése Latin-Amerikában. *Mediterrán Világ*, 2010.
- Harris, David – Azzi, Diego: *ALBA – Venezuela's answer to „free trade”: the Bolivarian alternative for the Americas*. Focus on the Global South, São Paulo – Bangkok, 2006.